

Beleidskompasformulier voor internetconsultatie

Titel:

(Vul hier de publicatietitel van de internetconsultatie in)

Besluit Praktijkgerichte havo

∞ Wie zijn belanghebbenden en waarom?

[Toelichting](#)

Hulpvragen

- Wie zijn direct of indirect belanghebbenden bij het betreffende vraagstuk?

De directe belanghebbenden bij het vraagstuk zijn de leerlingen, leraren, schoolleiders, onderwijsinstellingen (scholen en besturen, ook vervolgonderwijs), en (regionaal) bedrijfsleven. Indirect gaat het ook om de VO-raad, Vereniging Hogescholen, LAKS, Havoplatform, Havistencompetent en Platform TL. Zij vertegenwoordigen direct belanghebbenden en hebben er daarom belang bij om betrokken te worden bij het vraagstuk.

- Wie beschikken er over relevante kennis over en ervaring met het vraagstuk?

Stichting Leerplanontwikkeling (SLO), Havoplatform en scholen uit het (door)ontwikkeltraject beschikken over relevante kennis over en ervaring met het vraagstuk. SLO heeft de examenprogramma's voor de praktijkgerichte vakken ontwikkeld, ondersteunt de scholen bij de voorbereiding en monitort de implementatie. Havoplatform heeft scholingsmodules ontwikkeld, die scholen kunnen gebruiken bij de implementatie van de praktijkgerichte vakken. De scholen in het (door)ontwikkeltraject hebben ervaring met de praktijkgerichte vakken en kunnen hun kennis met andere betrokkenen delen.

- Op welke wijze zijn belanghebbenden tot nu toe in de verschillende fasen van het beleidstraject betrokken?

OCW heeft een begeleidingscommissie ingericht, om met vertegenwoordigers van relevante organisaties – VO-raad, Vereniging van Hogescholen, LAKS, Havoplatform, Havistencompetent en Platform TL – over de ontwikkeling van het praktijkgerichte havo het gesprek te voeren gedurende het (door)ontwikkeltraject. Onder voorzitterschap van OCW worden de bredere vraagstukken en samenhang met andere beleidstrajecten besproken.

1. Wat is het probleem?

[Toelichting](#)

Hulpvragen

a) Wat is het probleem?

Uit diverse onderzoeken blijkt dat een havist meer behoefte heeft aan praktijk en leren door te doen dan het onderwijs op dit moment biedt. De huidige inrichting van het onderwijs van deze schoolsoort sluit onvoldoende aan op de behoefte aan praktijkgericht leren, waardoor de motivatie van leerlingen vermindert en de bovenbouw voor veel havoleerlingen een struikelblok vormt.¹

Na het havo beginnen steeds minder leerlingen direct aan een hbo-opleiding. Daarnaast wisselen voormalige havoleerlingen op het hbo vaker van studie en vallen ze sneller uit dan leerlingen afkomstig van andere schoolsoorten. Ook de Inspectie van het Onderwijs signaleerde problemen bij de overstap naar het hbo. De verkenning naar de manieren waarop scholen leerlingen voorbereiden op deze overstap leverde het inzicht op dat er op twee vlakken nog winst te behalen is: door leerlingen beter te helpen bij het maken van een keuze voor een vervolgopleiding en door ze beter voor te bereiden op het studeren aan een hogeschool.²

b) Wat zijn de oorzaken van het probleem?

Het havo mist vakken waarin leerlingen op praktijkgerichte wijze kennis en ervaring opdoen. Voor veel havisten vormt de bovenbouw van deze schoolsoort mede daardoor een struikelblok.

c) Wat is de omvang van het probleem?

Direct na het eindexamen havo in examenjaar 2021/2022 is 69% een hbo-opleiding (hbo-bachelor of hbo associate degree) gaan volgen. Dit was 74,7% in examenjaar 2017/2018. Er wordt vermoed dat deze daling ook te maken heeft met een stijging van het aantal leerlingen dat een tussenjaar neemt.³ Het aandeel hbo-studenten met een havo-achtergrond dat na één jaar horizontaal switcht was 21,1% in schooljaar 2021/2022.⁴ Het percentage hbo-studenten gestart in 2019 met een havo-vooropleiding dat na 5 jaar het diploma behaald was 49,9% ten opzichte van 66,8% van de voormalige vwo'ers en 50,6% ten opzichte van voormalige mbo'ers.⁵

d) Wat is het huidige beleid en wat heeft de evaluatie opgeleverd?

In de afgelopen decennia hebben scholen praktijkgerichte elementen geïntroduceerd om het onderwijs op het havo te verbeteren. Om op die manier het onderwijs beter aan te laten sluiten op de behoeften van leerlingen en de uitstroom naar hbo-vervolgopleiding positief te beïnvloeden. Binnen het experiment Regelluw is bijvoorbeeld ervaring opgedaan met een praktijkgerichte havo (dit werd vakhavo genoemd). In dit experiment hebben drie scholen geëxperimenteerd met het aanbieden van meer praktijkgericht onderwijs in de vorm van een vak. De ervaringen hiermee waren positief, zowel voor de scholen als de leerlingen. De experimenten sloten aan bij de interesses en manier van leren van de leerlingen en verbeterden hun voorbereiding op een keuze voor een vervolgopleiding. De

¹ Dit blijkt onder andere uit de publicaties 'Verschil moet er wezen' (SLO, 2006), 'Beter inspelen op havoleerlingen' (IVA-beleidsonderzoek en advies, 2007), en 'De voorbereiding van havisten op het hbo. Verkennend onderzoek doorlopende leerroute havo-hbo' (Inspectie van het Onderwijs, 2024).

² 'De voorbereiding van havisten op het hbo Verkennend onderzoek doorlopende leerroute havo-hbo' (Inspectie van het Onderwijs, 2024).

³ Inspectie van het Onderwijs, 'Technisch rapport monitoring voortgezet onderwijs – De Staat van het Onderwijs' 2023, p.63.

⁴ Inspectie van het Onderwijs, 'Technisch Rapport Monitoring Hoger Onderwijs - De Staat van het Onderwijs', 2023, p.39.

⁵ Vereniging Hogescholen, 'Factsheet studiesucces, uitval en studiewissel 2024/2025'.

gemene deler van de experimenten was het toevoegen van onderwijselementen waarbij de leerling in aanraking komt met praktische vaardigheden en de beroepspraktijk.⁶

Op basis van de positieve ervaringen in het experiment Regelluw en de brede roep vanuit het veld om praktijkgerichte examenvakken op het havo te introduceren (van de VO-raad, het Havoplatform en de Vereniging Hogescholen) is er in 2021 een inventarisatie uitgevoerd naar de wensen in het onderwijsveld voor de invulling van het praktijkgerichte havo. Dit heeft geresulteerd in een breed gedragen startnotitie van SLO, die adviseerde om twee brede interdisciplinaire praktijkgerichte vakken te ontwikkelen: het praktijkgerichte vak Technologie en praktijkgerichte vak Maatschappij. De startnotitie van SLO geeft tevens inzicht in de achterliggende ambities: leerlingen voorbereiden op het vervolgonderwijs, ze praktische ervaringen bieden en hen de relatie leren leggen tussen denken en doen.⁷

Het praktijkgerichte vak Maatschappij en het praktijkgerichte vak Technologie kennen examenprogramma's in een grote variant van 360 SLU en een kleine variant van 120 SLU. Sinds schooljaar 2022/2023 beproeven steeds meer havo-scholen de conceptexamenprogramma's voor de praktijkgerichte vakken Maatschappij en Technologie binnen het havo. Er bevinden zich vanaf schooljaar 2025/2026 240 scholen in het doorontwikkeltraject. De ervaringen van de afgelopen jaren laten zien dat de praktijkgerichte vakken Maatschappij en Technologie inderdaad bijdragen aan de voorbereiding op het vervolgonderwijs en dat leerlingen binnen en buiten de school praktische ervaringen opdoen.

- e) Wat gebeurt er als de overheid niets doet (Nuloptie)? Wat rechtvaardigt overheidsinterventie?

De vertegenwoordigers van scholen, instellingen en bedrijfsleven hebben behoefte aan een landelijke erkenning van de praktijkgerichte vakken Maatschappij en Technologie op het havo. Door het formeel invoeren van de praktijkgerichte vakken, krijgen alle havo-scholen de mogelijkheid deze vakken als examenvakken aan hun leerlingen aan te bieden.

Zonder landelijke erkenning kan een havo-school een praktijkgericht vak alleen opnemen als schooleigen aanbod. Het telt dan niet mee in de uitslagbepaling. Het is daarmee een zeer vrijblijvend extracurriculair vak waarvan het aanbod, de kwaliteit en uitwerking van school tot school zal verschillen en de investering achterwege zal blijven. Een landelijke ontwikkeling op dit vak, zoals door het veld, de maatschappij en politiek gewenst wordt, zal dan uitblijven, om die reden is daar niet voor gekozen.

2. Wat is het beoogde doel?

Toelichting

Hulpvragen

- a) Wat zijn de beleidsdoelen?

Het doel is het havo-onderwijs beter aan te laten sluiten op de werkwijze van het hbo. Tijdens het onderwijs in de praktijkgerichte vakken Maatschappij en Technologie wordt havoleerlingen kennis, vaardigheden en competenties aangeleerd die van belang zijn voor de overstap naar het vervolgonderwijs. Ze maken kennis met beroepscontexten in diverse werkvelden en kunnen daardoor goed voorbereid kiezen voor een vervolgopleiding. Ook is het doel het curriculum van het havo beter aan te laten sluiten op de behoeftes van veel havoleerlingen aan actief en toepassingsgericht leren.

⁶ 'Regel het maar! Eindrapportage monitoronderzoek experiment Regelluwe scholen' (Oberon, 2020) en Kamerbrief 'Afronding experiment Regelluwe scholen' 17 december 2020 [Kamerbrief met beleidsreactie op eindrapportage regelluwe scholen | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

⁷ 'Startnotitie Praktijkgerichte programma's havo' (SLO 2021).

- b) Aan welke [duurzame ontwikkelingsdoelen \(sustainable development goals, SDG's\)](#) en [brede welvaartsuitkomsten](#) dragen de doelen bij?

Praktijkgerichte havo draagt bij aan twee van de duurzame ontwikkelingsdoelen:

- Doelstelling 4: Verzeker gelijke toegang tot kwaliteitsvol onderwijs en bevorder levenslang leren voor iedereen, en specifiek:
- Doelstelling 4.4: Tegen 2030 het aantal jongeren en volwassenen met relevante vaardigheden, met inbegrip van technische en beroepsvaardigheden, voor tewerkstelling, degelijke jobs en ondernemerschap aanzienlijk opdrijven.

Daarnaast zijn de SDG's opgenomen in de examenprogramma's van de vakken en zijn scholen dus verplicht hier in het onderwijs in de praktijkgerichte vakken op in te gaan.

3. Wat zijn opties om het doel te realiseren?

[Toelichting](#)

Hulpvragen

- a) Wat zijn kansrijke aangrijpingspunten om het doel te realiseren?

Het draagvlak voor de praktijkgerichte vakken is groot. Er zijn steeds meer scholen die met de programma's aan de slag gaan en een stevig onderwijsprogramma hebben samengesteld. In 2023 hebben 81 scholen een subsidie ontvangen om één of meerdere van de praktijkgerichte programma's op hun school te ontwikkelen en aan te bieden. In 2024 kwamen 139 subsidieaanvragen binnen en werden er 81 subsidies toegekend aan scholen. Om ervoor te zorgen dat we bijdragen aan het behalen van de hierboven gestelde beleidsdoelen, is het van belang dat zoveel mogelijk havisten op termijn in de gelegenheid zijn om een praktijkgericht vak te volgen.

De scholen die de vakken nu aanbieden worden ondersteund door SLO. Ze ontvangen informatie en worden met elkaar in contact gebracht om ervaringen uit te wisselen. Daarnaast wordt scholen in het doorontwikkeltraject een leergang praktijkgerichte havo aangeboden door het Havoplatform. Tijdens dit scholingstraject is aandacht voor het opbouwen en behouden van een netwerk, vormgeven van een pta en ontwikkelen van opdrachten.

De voorlopige monitoringsresultaten laten zien dat havoleerlingen inderdaad kennismaken met beroepscontexten en werkvelden.⁸ Ongeveer driekwart van de leerlingen die de praktijkgerichte vakken volgen of hebben gevolgd geeft in de vragenlijst aan dat ze bezig zijn geweest met de oriëntatie op mogelijke beroepen. Vooral leerlingen die een programma in de grote variant volgen, vinden dat ze veel leren over mogelijke vervolgopleidingen en beroepen. Leerlingen en docenten van alle programma's vinden dat de examenprogramma's leerlingen in staat stellen veel vaardigheden te leren die ook in het vervolgonderwijs van belang zijn: ze mogen zelf hun werk plannen, mogen kiezen met wie ze samenwerken en hoe het eindproduct eruit komt te zien en bespreken vaak opdrachten met externe opdrachtgevers.

- b) Wat zijn, gegeven de aangrijpingspunten, kansrijke beleidsopties?

⁸ Tweemaal per jaar worden er vragenlijsten uitgezet bij docenten en leerlingen. De voorlopige monitoringsresultaten worden nog niet gepubliceerd. Rond de zomer van 2025 worden de definitieve monitoringsresultaten van SLO verwacht.

1. Juridisch: verankering van de praktijkgerichte vakken in het Uitvoeringsbesluit WVO 2020

De wettelijke verankering van de praktijkgerichte vakken Maatschappij en Technologie geeft alle scholen de mogelijkheid de vakken aan te bieden en het praktijkgerichte vak onderdeel te laten uitmaken van het examenprogramma. Door praktijkgericht onderwijs op te nemen in het curriculum als vak telt het mee in de afsluiting van het havo. Scholen maken daarbij zelf de keuze om het wel of niet in hun aanbod op te nemen.

2. Communicatie: voorlichting over de praktijkgerichte vakken

In het huidige doorontwikkeltraject worden scholen door SLO en het Havoplatform ondersteund bij de ontwikkeling en implementatie van de vakken. SLO ontwikkelt op basis van dit traject een handreiking bij de examenprogramma's, die scholen na verankering van de vakken kan ondersteunen bij het aanbieden van het vak.

3. Financieel: na subsidieregeling structurele bekostiging

In het doorontwikkeltraject ontvangen scholen een subsidie van €100.000 voor het ontwikkelen en aanbieden van de praktijkgerichte vakken. Omdat praktijkgericht onderwijs extra kosten met zich meebrengt, is het de intentie om aanvullende bekostiging te verstrekken aan scholen met een praktijkgerichte havo op basis van een bedrag per deelnemende leerling vergelijkbaar met de aanvullende bekostiging voor de gemengde leerweg in het vmbo. Dit zal op grond van artikel 5.9, eerste lid van de WVO 2020 per ministeriële regeling nader worden uitgewerkt.

c) Wat is de [beleidstheorie \(doelenboom\)](#) per kansrijke beleidsoptie?

De genoemde beleidsopties dragen op verschillende manieren bij aan het bereiken van de doelen.

1. Door de vakken wettelijk te verankeren krijgen scholen de mogelijkheid de vakken aan te bieden als examenvak en kunnen leerlingen de resultaten voor het vak laten betrekken bij de uitslag van hun havo-examen.
2. Door communicatie of voorlichting over het vak weten scholen en docenten hoe zij dit vak op hun school kunnen implementeren.
3. Door scholen structureel te ondersteunen voor het geven van het vak aan leerlingen wordt deze vorm van onderwijs beter gefaciliteerd. Op deze manier kunnen scholen daadwerkelijk de benodigde uitgaven doen en wordt het draagvlak voor de vakken versterkt.

4. Wat zijn de gevolgen van de opties?

[Toelichting](#)

Hulpvragen

a) Wat zijn de verwachte gevolgen per beleidsoptie?

1. Gevolgen van verankering in UB WVO 2020

Scholen moeten besluiten of ze dit vak in hun aanbod op willen nemen. Zij moeten dit dan organiseren, zowel binnen als buiten de school. Ook wordt hen aangeraden na te denken over de manier waarop dit vak past binnen hun visie op onderwijs. Als zij besluiten het vak aan te bieden, kunnen leerlingen het vak kiezen. Zij leren bij het vak vaardigheden die ze bij hun vervolgopleiding goed kunnen inzetten en krijgen meer gelegenheid zich op die vervolgstap voor te bereiden. Docenten die het vak geven worden gestimuleerd om op een andere manier les te geven.

2. Gevolgen van voorlichting over de vakken

Instructie via de handreiking van SLO bereidt scholen en docenten beter voor op het aanbieden van het vak.

3. Gevolgen van structurele bekostiging

Structurele bekostiging zal scholen meer ruimte geven om het vak vorm te geven.

- b) Welke [verplichte toetsen](#) zijn van toepassing en wat zijn daarvan de uitkomsten (voor zover bekend)?

Gelijktijdig met de internetconsultatie zal een Uitvoeringstoets door DUO, waarbij de Inspectie van het Onderwijs ook wordt betrokken, en een regeldruktoets door de ATR uitgevoerd worden.

5. Wat is de voorkeursoptie?

[Toelichting](#)

Hulpvragen

a) Wat is het voorstel?

Het wordt alle havo-scholen vanaf schooljaar 2026/2027 mogelijk gemaakt het praktijkgericht vak Maatschappij en Technologie in de grote of de kleine variant aan te bieden. Het is geen verplichting om de vakken aan te bieden. De AMvB praktijkgerichte havo past de benodigde artikelen in het Uitvoeringsbesluit WVO 2020 aan om dit mogelijk te maken.

Daarnaast worden in een ministeriële regeling de volgende elementen vastgelegd:

- de examenprogramma's voor de vakken worden in de Regeling examenprogramma's voortgezet onderwijs vastgelegd;
- de bevoegdheidseisen worden vastgelegd via de Regeling conversietabel getuigschriften en vakken VO; en
- havoscholen worden via structurele bekostiging ondersteund bij de ontwikkeling en het aanbieden van de praktijkgerichte vakken via een wijzigingsregeling aanvullende bekostiging.

b) Hoe houdt het voorstel rekening met:

- [doeltreffendheid](#) en [doelmatigheid](#);
- uitvoerbaarheid voor alle relevante partijen (inclusief [doenvermogen](#), [regeldruk](#) en [handhaving](#));
- brede maatschappelijke impact?

Het verankeren van de vakken in wet- en regelgeving is doeltreffend, doelmatig en uitvoerbaar voor alle relevante partijen. Er is geen verplichting de vakken op school aan te bieden. We creëren voor scholen wel de benodigde randvoorwaarden om het vak aan te bieden. Hiermee komen we tegemoet aan de breed gedeelde behoefte aan meer praktijkgericht onderwijs in het funderend onderwijs.

c) Wat zijn de risico's en onzekerheden van dit voorstel?

Een risico is het tijdig organiseren van aanvullende bekostiging vanaf kalenderjaar 2027. De financiering moet goed aansluiten op de periode waarin scholen subsidie ontvangen. De praktijkgerichte vakken zijn voor veel scholen nieuwe vakken, waarbij ze op een andere manier les moeten geven. Het is op dit moment nog onzeker hoe zij daarin begeleid kunnen worden.

d) Hoe ziet de voorgenomen [monitoring en evaluatie](#) eruit?

De examenprogramma's van de praktijkgerichte vakken zullen de komende jaren meegenomen worden in de periodieke onderhoudskalender van SLO. Zo zullen gewenste wijzigingen tijdig aan het licht komen. Daarnaast wordt gewerkt aan een plan om de doorstroom van havoleerlingen naar het vervolgonderwijs te monitoren.